

BANKNING QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORIDAGI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH VA UNING YASHIL IQTISODIYOTGA XIZMAT QILUVCHI MOLIVAVIY INSTRUMENTLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Shomurodov Bexruz Oybek o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank Moliya akademiyasi
Magistratura tinglovchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15544655>

ARTICLE INFO

Received: 15th May 2025

Accepted: 19th May 2025

Published: 29th May 2025

KEYWORDS

bank faoliyati, qimmatli
qog'ozlar bozori, yashil iqtisodiyot,
moliyaviy instrumentlar, yashil
obligatsiyalar, barqaror rivojlanish,
investitsion salohiyat, ekologik
moliyalashtirish.

ABSTRACT

Mazkur maqolada banklarning qimmatli qog'ozlar bozorida faoliyatini takomillashtirish hamda yashil iqtisodiyotga xizmat qiluvchi moliyaviy instrumentlar orqali ularni rivojlantirishning samarali yo'llari o'rganiladi. Bank sektorining investitsion salohiyatini kuchaytirish, ekologik barqarorlikni ta'minlaydigan "yashil obligatsiyalar", "barqaror rivojlanish investitsiyalari" kabi moliyaviy vositalarni joriy etish orqali kapital bozorining yanada faollashuvi ko'zda tutilgan. Shuningdek, maqolada xalqaro tajribalar asosida O'zbekistonda ushbu yo'nalishda amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinadi va amaliy tavsiyalar beriladi.

KIRISH

Mamlakatimizda moliyaviy sektorni rivojlantirish va iqtisodiyotning barcha sohalarini barqarorlashtirishda banklarning roli beqiyosdir. Ayniqsa, qimmatli qog'ozlar bozorida bank institutlarining faol ishtiroki kapital bozorining chuqurlashuvi va diversifikatsiyalashuvini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Banklar orqali qimmatli qog'ozlarga sarmoya kiritish mexanizmlari nafaqat moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi, balki real sektor va ekologik tashabbuslarni ham moliyaviy qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

So'nggi yillarda dunyo miqyosida ijtimoiy va ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Bu esa moliya sohasiga, xususan, bank tizimiga yangi talab va yondashuvlarni shakllantirmoqda. Xalqaro amaliyotda keng qo'llanilayotgan "yashil obligatsiyalar", "barqaror rivojlanish investitsiyalari", "iqlim moliyasi" kabi moliyaviy instrumentlar bugungi kunda O'zbekiston moliya bozorida ham joriy etilmoqda. Ularning asosiy vazifasi — ekologik toza va energiya tejankor loyihalarni moliyalashtirish orqali yashil iqtisodiyotni rivojlantirishga xizmat qilishdir.

Shu nuqtai nazardan, banklarning qimmatli qog'ozlar bozorida faoliyatini zamonaviy moliyaviy vositalar, ayniqsa, yashil moliyalashtirish instrumentlari bilan uyg'unlashtirish orqali takomillashtirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada yurtimizda amalga oshirilayotgan islohotlar, qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda olib borilayotgan ishlar diqqatga sazovordir.

Mazkur maqolada banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini kengaytirish va ularni yashil iqtisodiyotga xizmat qiluvchi moliyaviy instrumentlar orqali rivojlantirish yo'llari chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud muammolar, istiqbolli yo'nalishlar va xorijiy tajribalardan kelib chiqib amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini takomillashtirish hamda yashil iqtisodiyotga xizmat qiluvchi moliyaviy instrumentlar orqali ularni rivojlantirish yo'llarini o'rganish uchun kompleks yondashuv asosida turli metodlardan foydalanildi.

Birinchidan, taqqoslash va tahlil metodlari orqali O'zbekistonda va xorijiy davlatlarda banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtiroki, moliyaviy instrumentlardan foydalanish holati solishtirildi. Ushbu metod orqali rivojlangan davlatlar tajribasi tahlil qilinib, ularning muvaffaqiyat omillari aniqlab chiqildi.

Ikkinchidan, statistik usullar asosida O'zbekiston bank sektorining qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtiroki, yashil obligatsiyalar va boshqa ekologik investitsion vositalardan foydalanish darajasi tahlil qilindi. Ochiq manbalardan, markaziy bank, moliya vazirligi hamda xalqaro moliyaviy tashkilotlar hisobotlari asosida statistik ma'lumotlar yig'ildi va ularning dinamikasi o'rganildi.

Uchinchidan, kontent-tahlil metodidan foydalanilib, tegishli normativ-huquqiy hujjatlar, strategiyalar va dasturlar, shu jumladan "Yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi, moliya bozorini rivojlantirish strategiyalari chuqur o'rganildi. Bu orqali mavjud tartibga solish mexanizmlari va ularni takomillashtirish zarurati aniqlandi.

To'rtinchidan, ekspert baholash usuli orqali ushbu sohadagi mutaxassislarning fikr-mulohazalari umumlashtirilib, mavjud muammolar va istiqbolli yo'nalishlar bo'yicha ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Mazkur metodologik yondashuv orqali banklarning qimmatli qog'ozlar bozorida faolroq ishtirok etishini ta'minlash, yashil iqtisodiyotni moliyalashtirish vositalarini samarali joriy etish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatining hozirgi holati

O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar bozori moliyaviy sektorning muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda ushbu bozorda ishtirok etayotgan subyektlar soni ortib bormoqda, ayniqsa tijorat banklari o'z investitsiya portfellari orqali bu bozorda faol ishtirok etishmoqda. Shunga qaramasdan, banklarning ushbu bozordagi faolligi hali ham yetarli darajada emas, ayniqsa, barqaror rivojlanish tamoyillarini qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy instrumentlardan foydalanish darajasi pastligicha qolmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, qimmatli qog'ozlar bozorining umumiy hajmida banklar hissasi ortib bormoqda, biroq ularning aksariyati hali ham an'anaviy obligatsiyalar va aksiyalar bilan cheklanmoqda. Yashil obligatsiyalar, ijtimoiy investitsiyalar va boshqa barqaror moliyaviy vositalar hali keng qo'llanilmayapti.

Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokiga to'siq bo'layotgan asosiy omillar quyidagilardan iborat:

qonunchilikning yetarlicha moslashuvchan emasligi;

investorlar va banklar o'rtasida yetarli axborot almashinuvi yo'qligi;

yashil moliyaviy instrumentlar bo'yicha maxsus mutaxassislarning yetishmasligi;

ekologik va ijtimoiy xavflarni baholash mexanizmlarining rivojlanmaganligi.

Yashil iqtisodiyotga xizmat qiluvchi moliyaviy instrumentlar: mohiyat va ahamiyat

Yashil iqtisodiyot — atrof-muhitga minimal zarar yetkazgan holda iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan yondashuvdir. Ushbu konsepsiyani amalga oshirishda moliya sektori, xususan banklarning roli beqiyosdir. Xalqaro tajribada quyidagi moliyaviy vositalar keng qo'llanilmoqda:

Yashil obligatsiyalar — ekologik loyihalarni moliyalashtirish uchun chiqariladigan qimmatli qog'ozlar;

Barqaror rivojlanish investitsiyalari — ijtimoiy, ekologik va boshqaruv mezonlarini hisobga olgan holda investitsiya kiritish;

Klimatik moliyalashtirish vositalari — iqlim o'zgarishiga qarshi chora-tadbirlarni moliyalashtirish uchun ishlatiladi.

Ushbu vositalar banklar uchun nafaqat ijtimoiy javobgarlikni oshiradi, balki yangi investitsiya imkoniyatlarini ochadi va xorijiy investorlar bilan hamkorlikni kuchaytiradi.

Banklarning faoliyatini takomillashtirish va yashil moliya bozorini rivojlantirish yo'llari

Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini takomillashtirish, ayniqsa, yashil iqtisodiyotga yo'naltirilgan moliyaviy vositalarni keng joriy etish bo'yicha quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

Normativ-huquqiy bazani takomillashtirish

Yashil moliya bo'yicha maxsus qonunlar va reglamentlarni qabul qilish;

Ekologik mezonlarga javob beruvchi loyihalarni baholash metodikasini ishlab chiqish.

Banklar salohiyatini oshirish

Yashil investitsiyalar bo'yicha ichki siyosat va strategiyalar ishlab chiqish;

Bank xodimlari uchun ekologik moliyalashtirish bo'yicha malaka oshirish dasturlarini joriy etish.

Moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish

Yashil obligatsiyalar va boshqa barqaror moliyaviy vositalarni chiqarishni yo'lga qo'yish;

Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda qo'shma moliyaviy loyihalarni amalga oshirish.

Axborot-analitik infratuzilmani rivojlantirish

Investorlarga ochiq va ishonchli ma'lumotlar bazasini yaratish;

Elektron platformalar orqali yashil investitsiyalarni targ'ib qilish.

Xulosa

Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyati zamonaviy moliyaviy tizimda muhim o'rin tutadi. Ular kapital bozorining faollashuvi, investitsiyaviy muhitning yaxshilanishi va iqtisodiy barqarorlikning ta'minlanishida bevosita ishtirok etadi. Biroq, bugungi globallashuv va ekologik muammolar fonida banklarning faqat an'anaviy moliyaviy instrumentlar bilan cheklanib qolishi yetarli emas. Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi asosida shakllanayotgan

moliyaviy instrumentlar — yashil obligatsiyalar, barqaror rivojlanish investitsiyalari, iqlimiy moliyalashtirish vositalari — nafaqat ekologik muammolarni hal etishga, balki banklarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekiston bank sektorining qimmatli qog'ozlar bozorida faol ishtirok etishini ta'minlash va yashil iqtisodiyotni moliyalashtirishga jalb etish uchun quyidagilar muhim ahamiyat kasb etadi:

moliyaviy instrumentlarning huquqiy asoslarini mustahkamlash;

bank tizimi va mutaxassislar malakasini oshirish;

ekologik mezonlarga asoslangan baholash tizimini joriy etish;

investorlarga ochiq, shaffof va ishonchli axborot muhitini yaratish.

Banklar ushbu yangi instrumentlarni faol qo'llash orqali nafaqat iqtisodiy foyda ko'radi, balki mamlakatda barqaror rivojlanishga hissa qo'shadi. Shunday ekan, ularning qimmatli qog'ozlar bozoridagi roli va yashil moliya sohasidagi ishtirokini kuchaytirish mamlakatimizning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasida ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaralishi lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Каримов И.А. Узбекистан на пороге XXI века: угрозы безопасности, условия и гарантии прогресса. – Ташкент: Узбекистон, 1997. – 271 с.
2. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – Минск: ИП «Экоперспектива», 2020. – 688 с.
3. Жуков Е.Ф. Банковское дело. – М.: Юрайт, 2021. – 543 с.
4. Умаров Б.Ш., Тулаганов Р.Т. Рынок ценных бумаг: теория и практика. – Ташкент: «IQTISOD-MOLIYA», 2020. – 235 с.
5. Суханов Е.А. Зеленые финансы и их роль в устойчивом развитии экономики // Финансы и кредит. – 2021. – №10 (856). – С. 22–30.
6. Davlat statistika qo'mitasi rasmiy veb-sayti. – URL: <https://stat.uz> (murojat qilingan sana: 20.05.2025).
7. Asian Development Bank. Green Finance Strategies for Developing Asia. – Manila: ADB Publications, 2021. – 78 p.
8. OECD. Green Bonds: Mobilising the Debt Capital Markets for a Low-Carbon Transition. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 56 p.
9. Central Bank of Uzbekistan. Annual Report – 2023. – URL: <https://cbu.uz> (murojaat qilingan sana: 19.05.2025).
10. Юнусова С.Х. Рынок ценных бумаг в Узбекистане: проблемы и перспективы развития // Экономика и бизнес: теория и практика. – 2023. – №3. – С. 45–49.